

УДК 371.3:2(436+472)

Мішак В. М.,*здобувач лабораторії порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України*

ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ РЕЛІГІЙНОЇ ОСВИТИ УЧНІВ В АВСТРІЙСЬКІЙ ШКОЛІ ДЛЯ ДУХОВНО- МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ УКРАЇНИ

У статті визначено позитивний досвід релігійної освіти учнів в австрійській школі та запропоновані перспективи його творчого запозичення для духовно-морального виховання молоді України.

Ключові слова: релігійна освіта, духовно-моральне виховання, шкільний урок релігії.

Мишак В.М. Использование опыта религиозного образования учащихся австрийской школы для духовно-морального воспитания молодежи Украины.

В статье определен положительный опыт религиозного образования учеников австрийской школы и предложены перспективы его творческого использования для духовно-морального воспитания молодежи Украины.

Ключевые слова: религиозное образование, духовно-моральное воспитание, урок религии.

Mishak V.M. The Usage of Religious education of the Pupils of Austrian School For Spiritual and Moral Education of the Youth of Ukraine.

The article deals with the positive experience of religious education in the Austrian school and some perspectives of using its creative use for spiritual and moral education of the youth of Ukraine were suggested.

Key words: religious education, spiritual and moral education, a lesson of religion.

Постановка проблеми. Проблемою, яка мотивує українську освітню систему до пошуку ефективних програм навчання учнів духовно-моральних предметів, є неусвідомленість місця та ролі

християнських традицій в українській культурі, нездатність авторів артикулювати в навчальних програмах та втілити на практиці культурницький аспект морально-ціннісного християнського світогляду, виснувати про його об’єктивне місце в системі загальнолюдських цінностей. Українська школа наразі відчуває потребу в такій виховній ідеології, яка задовольнила б духовні запити підростаючого покоління й посприяла формуванню української національної ідеї, дала б перспективу для розвитку суспільства та розбудови держави. Отже, для України, яка прагне інтегруватися в європейську спільноту, а також для вітчизняної школи, яка на сучасному етапі становлення має дефіцит виховних цінностей, позитивним прикладом є австрійський досвід релігійної освіти молодого покоління, де систематично й успішно використовується потенціал релігії в освіті шкільної молоді. Австрія – консервативна, демократична держава з домінуючою, але відокремленою від держави католицькою церквою. Рівень злочинності в цій країні – один із найнижчих у Європі, що зумовлено й таким чинником як неперервність християнської традиції. Десятиріччями релігійні спільноти Австрії використовували потенціал релігії в навчальних курсах “Релігія” та “Основи релігієзнавства” в державних та приватних закладах освіти, який базувався на партнерській співпраці батьків, учнів та вчителів [4, с. 224].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі проблеми релігійної освіти в Австрії висвітлено в науковій літературі вітчизняних та австрійських авторів. Певну наукову роботу з вивчення історії релігійної освіти у шкільній системі Австрії провели вітчизняні дослідники, зокрема, праці вчених В.Єленського, А.Сбруєвої, М.Заковича, О.Матвієнко. З-поміж австрійських дослідників слід відзначити таких науковців як Георг Гайгер (Georg Geiger), Герт Отто (Gert Otto), Гюнтер Штахель (Günter Stachel). Вивченню методів, підходів та змісту занять уроків релігійної етики присвятили свої праці Роберт Шеландер (Robert Schelander), Райгард Шілмеллер (Reinhard Schilmöller), Роланд Кадан (Roland Kadan).

Метою нашої статті є визначення рівня позитивного досвіду релігійної освіти учнів в австрійській школі та можливостей його творчого запозичення для духовно-морального виховання молоді України.

Виклад основного матеріалу. Зарубіжний досвід розвитку релігійної освіти є досить різноманітним і повчальним. В кожній країні він ґрунтується на автентичних національних культурних і

політичних традиціях. В західноєвропейських країнах, які уклали конкордат із церквою, питання релігійної освіти молоді регулюється договірним шляхом. Наприклад, згідно з конкордатом Австрії та Ватикану, всі католицькі школи в Австрії прирівняні до публічних (державних) шкіл [1, с. 32 – 36]. Це положення поширюється на приватні школи, які визнані в Австрії публічними. Визнаною вважається церква, яка існує на території країни не менше 20 років і налічує не менше 2% своїх послідовників від загальної кількості населення. В Австрії закон про організацію освіти передбачає сприяння школи справі виховання молоді в дусі релігійних цінностей.

Австрія – багатоконфесійна європейська держава, в якій нараховується 13 офіційно визнаних релігійних общин. Найбільші з них – католики (78%), протестанти (5%), мусульмани (2%), православні (1%). Взаємини між кожною конфесією регулюються відповідними законами. Так, стосунки між державою й римо-католицькою церквою ґрунтуються на Конкордаті (1933–34 рр.); між державою та євангельськими (протестантськими) церквами – на Законі про протестантів (1961 р.); взаємини православ'я й держави базуються на Законі про православ'я (1967 р.); стосунки держави з мусульманами відображені в Законі про іслам (1912 р.). Стосунки з іншими визнаними державою релігійними організаціями та общинами регулюються Законом про визнання віри (1874 р.). Всі офіційно визнані релігії в Австрії розвиваються рівноправно та мають державну фінансову підтримку.

Релігійну освіту в Австрії регулює Закон “Про релігійне виховання дітей”, прийнятий у 1949 р., шляхом проведення уроків релігії. Згідно з § 2 Основного Закону про шкільну організацію, урок релігії є невід’ємною частиною навчання й виховання австрійської школи [11, с. 111 – 129]. Урок релігії в загальноосвітніх державних школах перебуває під державним наглядом за нормами шкільної освіти. За австрійським законодавством, влаштовуючи дитину в школу, спеціалізовану або за місцем проживання, батьки заповнюють анкету, в якій вказують релігійну приналежність майбутнього учня. У цій графі може бути названа будь-яка офіційна конфесія або вказано “відсутність релігійної приналежності”. В останньому випадку дитина звільняється від обов'язкового відвідування уроків релігії, а приходи́ти на них може лише за власним бажанням. З 14-річного віку учень самостійно заповнює анкету, де вказує, уроки якої конфесії він хотів би відвідувати, або відмовляється від

них, отримуючи таким чином вільну годину. Нововведенням, яке запровадила Міністр освіти Австрії Елізабет Гейпер, є те, що учні, які відмовилися від уроків релігії заради вільної години, мусять відвідувати предмет “Етика”. Вже у 2010 – 2011 навчальному році “Етика” викладалася у 119 австрійських середніх закладах освіти.

За організацію уроку релігії в світській школі несе відповідальність держава (щодо дотримання освітянських норм) та церква (щодо змісту кожного уроку), як визначає Австрійська катехізаторська директорія № 3.1. Уроки релігії входять у навчальний план австрійської школи. Вони проходять двічі на тиждень і є конфесійними. Ці уроки є чітко фіксованими для всіх типів шкіл, за винятком професійних шкіл неповного дня в 7 із 9 федеральних земель, де вони є обов’язковими і входять у перелік предметів за вибором, якщо кількість учнів одного віросповідання становить більш ніж 10 чоловік. Більш ніж 94% учнів римо-католицького, протестантського, православного та ісламського віросповідання відвідує обов’язковий урок Закону Божого в державних школах. Згідно з абз. 2 § 7 Основного Закону про релігійне виховання в Австрії, організація та проведення уроків релігії в школі корелюється з кількістю слухачів певної конфесії. Коли кількість учнів менша за 10 осіб, і менша за половину класу, то програмне навантаження зменшується з двох до одної години на тиждень. Уроки релігії не проводяться в тих класах, які складаються з трьох або менше учнів, – їх переводять для вивчення курсу релігії в інший клас або навіть в іншу школу. Учень може не вивчати релігії, але повинен повідомити про це протягом 5 днів від початку навчального року (доки учню не виповниться 14 років, це повинні повідомити батьки), відвідуючи цей предмет як факультативний.

Згідно з п. 1 § 17 “Закону про шкільну організацію”, навчальний план є результатом відповідальної, самостійної виховної та навчальної роботи вчителя упродовж року. Перед тим як здати план у навчальну частину, вчитель релігії надає можливість представникам спеціальної державної комісії ознайомитися з його змістом. Склад цієї комісії формує держава під керівництвом працівників місцевого ВНЗ та узгоджує її з представниками церков. До складу комісії входять особи, яких призначила відповідальними та чи інша конфесія [8, с. 224 – 229].

Релігійно-християнське виховання на уроках релігії має на меті зблизити дітей із Богом, використовуючи християнські символи як

важливу форму духовного спілкування. До завдань уроку релігії належить передусім розкриття в учневі людських якостей: радості, співчуття, довіри та вдячності. Зміст уроків релігії базується на необхідності духовного вчення, релігійного досвіду для забезпечення екуменічного та міжрелігійного порозуміння, сприйняття позицій різних світоглядів на релігійні та світські аспекти життя. Урок релігії дає учням можливість отримати відповіді на основні релігійні, моральні, духовно-етичні питання, допомагає розробити їм власні погляди на різні життєві ситуації та показує правильний християнський спосіб подолання труднощів, непорозумінь із батьками, однолітками тощо.

У суспільстві, де переважає релігійна байдужість, культурна нетерпимість і мінливі норми й цінності, релігійна освіта та виховання мусить мати простір у житті молоді, де юнь дізнається, як боротися з проблемами самостійно, врегульовувати конфлікти й толерантно ставитися до інших [12, с. 10-11]. Процес релігійної освіти в середній школі Австрії базується на принципах соціального характеру навчання, концентрації освіти, активізації та мотивації навчальної діяльності учнів. Досвід учнів є центром релігійного вчення, бо показує, яким чином діти й молодь можуть отримати освітню користь від вивчення тієї чи іншої релігії.

У початковій освіті на уроках релігії широко використовується гра, відкрите, особистісно-орієнтоване та розвиваюче навчання. Методи навчальної діяльності на уроках релігії чітко відображені в навчальному плані. Велике значення під час уроку релігії має опрацювання учнями біблійних текстів, із яких вони дізнаються про Бога, святих людей та набувають базових богословських знань. Разом із тим школярів навчають звертатися до Бога з молитвою, яка має різні форми (хвала, прохання, подяка). Хоча зміст молитов учням може бути не цілком зрозумілим, але такі основні молитви, як “Отче наш”, “Молитва до Богородиці”, “Вірую” вони повинні знати напам’ять [3, с. 92 – 94].

Законом урегульовано, що держава та церква несуть відповідальність за засоби навчання, підручники та фахову літературу. Представники релігійних організацій та церков не потребують державної згоди на видавництво та використання в шкільному навчальному процесі підручників, зміст яких не суперечить загальногромадянським виховним принципам країни та її Конституції. Найбільш поширені підручники для релігійної освіти католиків

Крістофа Гауера “Релігія. 1 – 4 класи” (Christoph Gauer. Religion 1 – 4 Klassen), Губертуса Гальбфаса “Релігія 5 – 6”, “Релігія 7 – 8”, “Релігія 9 – 10” (Hubertus Halbfas), Ганса-Фердинанда Ангела (Hans-Ferdinand Angel. Religion bewegt. AHS 5; Religion belebt. AHS 6; Religion betrifft. AHS 7; Religion begleitet. AHS 8). Для навчання учнів євангельського (протестантського) віросповідання використовуються підручники Ганса Фрейденаберга “Практичний курс релігії. 1 – 4 класи” (Hans Freudenberg. Religionsunterricht praktisch. 1 – 4 Klassen), Райнера Лемайре “Релігія. Ойкумена” для 5 – 6, 7 – 8 кл. (Reiner Lemaire. Religionsbuch. Oikumene. 5 – 6, 7 – 8 Klasse), Георга Бубольца “Релігія в контексті” для 9 – 10 класів (Georg Bubolz. Religion im Kontext. Arbeitsbuch). Іслам представлений у широкому спектрі підручників, але найавторитетнішими є посібники, робочі зошити та практикуми для початкової та середньої школи Ламії Каддор (Lamya Kaddor).

Успішність засвоєння школярами матеріалу на заняттях релігії оцінюється. Всі оцінки додаються до середнього балу учня, але вони лише відносно впливають на загальну успішність. У дітей, які не належать до певної конфесії, оцінки з релігії в атестаті відсутні.

Релігію в школах Австрії, як правило, викладають учителі з високою релігійною освітою. Підготовка відповідних кадрів відбувається у ВНЗ і триває 3 роки для початкової та 4 для інших типів шкіл. Це навчання завершується першим державним іспитом, після якого випускники проходять дворічну практику в спеціальному навчальному закладі. Практика завершується другим державним іспитом. Окрім того, викладач повинен одержати схвалення церкви “Missio Canonica” для майбутньої педагогічної діяльності, оскільки для успішної роботи в школі потрібні кваліфіковані й мотивовані викладачі. Якщо особисте життя викладача не відповідає церковним принципам або церква не впевнена в тому, що освітній процес буде здійснюватися за її віровченням, вона має право відхилити кандидатуру такого вчителя. При нестачі викладацьких кадрів церква може з державної згоди направити для роботи в школі священників або спеціально підготованих людей, які займаються не релігійною пропагандою, а виховно-освітньою діяльністю. Оплату праці священників за викладання в школі бере на себе держава. При необхідності держава організовує, а також фінансує підготовчі курси для викладачів, які бажають отримати право викладання релігії. До 2007 року навчання та підвищення кваліфікації учителів

відбувалося у відповідних релігійно-педагогічних академіях, а з початку жовтня 2007 – в спеціальних педінститутах. Згідно з умовами Конкордату з Ватиканом у 1933 р., церква несе відповідальність за прийом кваліфікованих, відповідальних та високоморальних викладачів, тому церкви мають і власні інститути підвищення класифікації [7, с. 154].

Висновки. Отже, досвід релігійної освіти Австрії є важливим для реформування системи навчання та виховання в Україні, особливо у плані залучення потенціалу церкви для відродження суспільної моралі через викладання релігійних дисциплін у школі. Прикладом для української системи освіти є й методи організації австрійської школи, оцінювання уроків та професійної підготовки вчителів для забезпечення ефективного викладання предметів духовно-морального спрямування. Але це не означає, що з австрійського досвіду можна сліпо використати готовий зразок для здійснення прав національних меншин на здобуття якісної релігійної освіти у школі. Передусім повинні бути враховані конкретні умови української дійсності, особливості національної освіти й виховання та менталітет українського народу. З одного боку, кожен із батьків має право зробити свій вибір на користь релігійної освіти своєї дитини або відмовитися від такої освіти. З іншого боку, держава не може – й не має права – відмовити значній частині населення в релігійній освіті лише на підставі протестів окремих громадян проти введення таких предметів. Ця категорія громадян, безумовно, має право на свободу совісті, переконань, може виразити своє неприйняття релігійної освіти в навчальних закладах через особисту відмову від такої освіти. Відмова одним громадянам у релігійній освіті на підставі небажання інших громадян порушує права перших. Демократія в тому й полягає, що влада враховує потреби й запити населення. Якщо релігійна освіта в цілому не суперечить Конституції України, міжнародним правовим документам і зарубіжній практиці, що склалася, і якщо є відповідне бажання батьків учнів конкретної освітньої установи, то введення релігійної освіти як навчального предмета виправдане, доцільне й законне за умови добровільності вибору. Остання забезпечується можливістю відмовитися від уроків релігії.

Перспективи подальших досліджень релігійної освіти в австрійській школі стосуються детального аналізу підготовки вчителя, змісту навчальних програм релігійної освіти, особливостей

викладання релігійної освіти як у державних, так і в приватних школах, результативності викладання курсу “релігійна освіта”, форм і методів здійснення релігійної освіти.

На сучасному етапі розвитку суспільства виховні методи повинні бути зорієнтовані на становлення та розвиток такої особистості, яка б оптимально могла вирішувати складні проблеми, успішно досягати, індивідуальних та суспільних цілей, керуючись при цьому як етичними так і моральними нормами. Цьому й сприяє курс “Християнської етики” в українських школах, що виник як відповідь на суспільні запити в контексті загальноєвропейських тенденцій та світових глобалізаційних процесів.

Список використаних джерел та літератури:

Сленський В. Релігійне навчання і виховання в законодавствах та освітніх системах західноєвропейських країн. // Людина і світ. – 2001. – Грудень. – С. 32 – 36.

2. Матвієнко О.В. Актуалізація процесу втілення християнських чеснот у моральне та трудове виховання школярів. // Вісник православної педагогіки. – К.: Святоуспенська Києво-Печерська Лавра, 1999. – Вип.1. – С. 92 – 94.

3. Chabermas J. Glaube Und Wissen . Ansprache an Presentation des Friedens Preis des deutschen Buchesgeschäfts der Assoziation. Oktober 2001.– 156 s.

4 Geiger G. Widerkehr der Religion.// Pädagogische Hochschule. – Wien, 2004. – 401 s.

5. Kadan R. Geschlechtergerechter Religionsunterricht: diakonisch-soziales lernen. – Berlin–Hamburg–Münster, 2005. – 147 s.

6. Religionsunterrichtsgesetz: Bundesgesetz vom 13 Juli 1949 für die Republik Österreich. – BGBl, № 190.

7. Schelander R. Der Mensch in Theologie und Pädagogik.// Quellen und Kommentare. – Wien, 2001. – 144 s.

8. Schilmöller R. Ethische Erziehung in Religionsunterricht und im Ethikunterricht. Gemeinsamkeiten und Differenz. – Münster, 1999. – S.224–241.

9. Schulorganisationsgesetz Bundesgesetz vom 25 Juli 1962 für die Republik Österreich. – Zuletzt geändert durch BGBl №26/2008.

10. Shreiner P. Allerhande gegenübertreten zu RE / RS in europäischen Schulen. Konferenz in Kopenhagen, 1998. – S. 111 – 129.

11. Österreichisches Bundesverfassungsgesetz von 9 Juni für die Republik Österreich. – BGBl, №36.

12. Weltanraten der Kirchengender Konzeptionen des Unterrichts und Unterricht in Religionen, №6 /2000. – S.10 – 11.